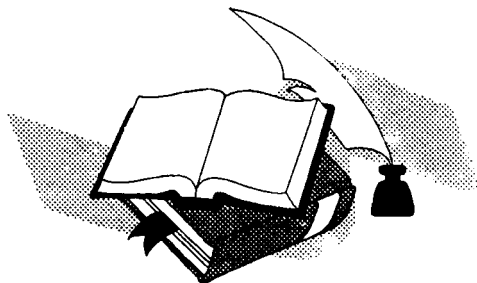

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАН ВА ТЕХНИКА ДАВЛАТ ҚЎМИТАСИ
МАҲПИРАТ НОМИДАГИ ЎРТА ОСИЁ
ХАЛҚЛАРИ ТАРИХИ ИНСТИТУТИ
ХАЛҚАРО КУРАШ ИНСТИТУТИ

ПАҲЛАВОН МАҲМУД

(ҲАЗРАТИ ПАҲЛАВОН ОТА ҲИКОЯТЛАРИ)

Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси "Фан" нашриёти
2001

"Паҳлавон Маҳмуд" ("Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари") номли халқ романида буюк ватандошимиз, ажойиб рубоийлар муаллифи, шоир ва паҳлавон, елкаси ер кўрмаган хоразмлик курашчи ўзбек халқининг фарзанди Паҳлавон Маҳмуд ҳақидаги ҳикоятлар ўрин олган. Номтаълум муаллиф Маҳмуд Паҳлавон ҳақидаги бу ҳикоятларни қадимги китоблардан ўқиган ва одамлар оғзидан эшитиб ёзиб олиб, Паҳлавоннинг мухлислари томонидан қилинган илтимосни амалга оширган.

Асар кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

Табдил қилиб, нашрга тайёрловчи,
луғат ва изоҳлар муаллифи
Маҳмуд ҲАСАНИЙ

Масъул муҳаррир Рустам ҚОСИМОВ
Илмий муҳаррир Ҳайдарбек БОБОБЕКОВ

Китоб "Матбуот тарқатувчи" акциядорлик компанияси ва Халқаро Кураш Институтининг буюртмаси ва молиявий иштирокида чоп этилмоқда.

П 4700000000—з—545 Рез.2001

М 355(04)—2001

ISBN 5—648—02778—8

(С) Ўзбекистон Республикаси
ФА "Фан" нашриёти,
Махпират номидаги Ўрта Осиё
Халқлари Тарихи Инститuti,
"Матбуот тарқатувчи" акция-
дорлик компанияси,
Маҳмуд Ҳасаний, 2001 йил.

ПАҲЛАВОН МАҲМУДНИ ТАНИМАГАНЛАР

Даҳолар қуёшдур, даҳолар чўғдур,
Ўзингга кечани, кундузни сиғдир,
Саволинг кўксимга қадалган тигдур,
Темур қиличининг зангича йўқдур,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

Жаҳон уммонидан дур излар башар,
Сенинг тупроғингга сочилган гавҳар,
Бойлигинг совурма, тўхта, исрофгар,
Имони суст бўлур, қулоқлари кар,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

Сирли оят эрур Беруний, Сино,
Руҳинг кириб борар қаҳкашон аро,
Яссавий, Румийга саждалар раво,
Ажабдур, ўзбеклик қилсалар даъво,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

Муқаннани билмас, Широқни билмас,
Жалолиддин кечган қирғоқни билмас,
Мўмин Мирзо солган фироқни билмас,
Мозий минг йил берган сабоқни билмас,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

Оҳ чекиб, тигратма юдузни,
Шоирим, шамолга совурма сўзни,
Буларинг танимас аждодни, ўзни,
Ё раб, ёндирдилар Анвар Юнусни,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

ПУРҲЙВАЛИЙ АСРЛАР ҚАЪРИДАН ҚАРАЙДИ

Паҳлавон ота номи билан машхур бўлган Паҳлавон Маҳмуд ПурҲйвалийни билмаган одам кам бўлса керак. Унинг форсий тилда ёзган рубойлари ўтмишда Хайём рубойлари каби оғиздан – оғизга ўтиб юрган. Паҳлавон Маҳмудга Ўзбекистонда иккинчи умр бағишлаган олимлардан бири Тўхтасин Жалолов эди. Т.Жалолов Паҳлавон Маҳмуд рубойларини излаб топиш, таржима ва нашр қилишда жонбозлик кўрсатди. 1979 йили Адабиёт ва Санъат нашриёти Т.Жалолов, М.Муинзода, А.Боқир, И.Улфат ва Васфий томонидан таржима қилинган рубойларнинг учинчи нашрини форсий матн билан бирга чоп этди. Китобга Т. Жалолов сўзбоши ёзди.

Афсуски, ўша давр тақозоси билан Паҳлавон Маҳмуд дунёқараши бузиб кўрсатилди. Тасаввуф адабиётининг буюк намояндаси бўлган шоир "Хайём каби даҳрий" деб таърифланди. Унинг авлиё бўлмаганини кўрсатиш учун саҳифаларни бўяш, қоралашга тўғри келди. Шундай бўлса – да, Т.Жалоловнинг бу меҳнати самарасиз қолмади.

Кўпчилик олимларнинг кўрсатиб ўтишларича, Паҳлавон Маҳмуд ҳаёти ҳақида маълумотлар кам сақланган. Т.Жалолов унинг таваллудини 645/1247 йил деб кўрсатади. Вафотини эса 726/1326 йил деб ёзади. ЎЗР ФА Шарқшунослик институти томонидан чиқарилган каталогда (СВР, 7-жид, 405-бет) 732/ 1331 – 1332 деб кўрсатилган. Бироқ Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар хазинасида бир асар сақланмоқдаки, у шоирнинг таржимаи ҳолига оид айрим маълумотларни бериши мумкин. Афсуски, бу асар ҳанузгача ўрганилган ва нашр қилинган эмас.

“Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари” деб номланган, аслида “Маноқиб” бўлган бу асар ҳақида Т.Жалолов биринчи бўлиб ёзма маълумот берган. Т.Жалолов Паҳлавон Маҳмуд рубойларини қидириб юриб, Шарқшунослик институтига келади. Бу ерда Паҳлавон Маҳмуд рубойларини ўз ичига олган иккита китоб борлигини аниқлайди. Ҳозирги кунда эса, бундай китобларнинг сони саккизтага етган. Улар қуйидаги инвентар рақамларига эга: 1098, 9578/1, 2069/VIII, 8478/IV, 12752/1, 7470, 1140.

Т.Жалоловнинг ёзишича, у Шарқшунослик институтига келганда, бир аёл сотиш учун бир муқовага жойлаштирилган уч мустақил асарни олиб келади. Улардан учинчиси Паҳлавон Маҳмуднинг таржимаи ҳолига оид “Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари” эди. Т.Жалолов бу китобни “Маноқиб” деб атаб, бошқа ерда давом этади: “Хоразмда ёзилган бир қўлёзма “Маноқиб” да Маҳмуд Пурёйвалийнинг ҳаёт йўли ҳақида диний ранг бериб ёзилган, лекин аслида шоир Маҳмуднинг порлоқ образини ифодаладиган маълумотлар келтирилган”.

Ҳақиқатан ҳам, “Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари”нинг 1348/1929–1930 йилда мулла Бекниёз ибн Ҳусайн Девон томонидан кўчирилган нусхаси институт фондида сақланмоқда. Бундан бошқа яна унинг иккита нусхаси ҳам мавжуд. Асар 1296/1879–1880 йилда ёзилган бўлиб, муаллифнинг исми маълум эмас. Хотимада айтилишича, бу қиссани ёзиш учун унга Паҳлавон ота мухлисларидан илтимос бўлган ва уни ёзишга киришилган. Қиссада баён қилинишича, Паҳлавон Маҳмуд ҳинд шоҳи Жунани ўлимдан қутқазиб қолади, хизмати эвазига Ҳиндистонга олиб кетилган хоразмликларни ўз ватанларига қайтаради. Бундан бошқа қизиқарли воқеаларни ҳам ундан ўқиб, билиш мумкин.

Қисса Хоразм шеvasида кўпгина форсча ва арабча сўзлар аралаштириб ёзилгани учун тушуниш қийин эди. Биз уни қисман ҳозирги ўзбек тилига айлантириб бердик.

Қисса катта таассурот қолдириши билан бирга, Паҳлавон Маҳмуднинг таржимаи ҳолини ёритишда ҳам муҳим қимматга эга бўлиши мумкин.

Маҳмуд ҲАСАНИЙ.

ПАҲЛАВОН МАҲМУД ҲАЗРАТИ НАВОИЙ ТАЛҚИНИДА

Алишер Навоий "Насойим ул-муҳаббат" тазкирасида ҳазрати Паҳлавон Маҳмуд тўғрисида ёзади: "Паҳлавон Маҳмуд Паккаёр қуддиси сирруҳу Хевақдиндур ва лақаби машҳур Пурёғадур, баъзи Паккаёр дебдурлар, аммо хевақлиқ кишидин таҳқиқ ва тасҳиҳ қилди, Паккаёрға қарор топди, яъни барчаға Паккаёр қассобнинг ўғлидур. Курашчиликда саромад бўлуб, азим шуҳрат тутубтур. Яшурун сулук ва риёзати ҳам бор эрмиш, андоққи, файз оламидин кўнглиға чошни етган эрмиш. Табъи ҳам хўб эрмиш ва назм айтур эрмиш".

Бу мўътабар манба буюк авлиёнинг туғилган жойи, отасининг қассоблик касби ва ўзи тўғрисида қисқа, бироқ пурмаъно маълумот беради. Ундан биз Паҳлавон Маҳмуднинг курашда елкаси ерга тегмаган, доимо ғолиб курашчи эканини билиб оламиз. "Ёшурун сулук ва риёзати ҳам бор эрмиш" ибораси эса унинг тасаввуфда етук инсон бўлганини очиқ беради. Навоий тили билан айтганда, Аллоҳ унга ўзининг марҳамати билан инъом ва эҳсонини дариг тутмаган. Паҳлавоннинг шеър ёзишини Навоий алоҳида таъкидлайди.

Алишер Навоий Паҳлавон Маҳмудни ҳинд подшоси курашга таклиф этганини, бироқ Паҳлавоннинг боргиси келмаганини, ғойибдан нидо келгач, боришга мажбур бўлганини ёзади. Паҳлавон Ҳиндистонга боргач, кураш олдидан ўша ердаги мўътабар мазорни тавоф қилади ва у ерда бир кампирнинг нола қилиб: "Худоё, бу келган паҳлавон курашчи маъракасининг менинг ўғлимни шарманда чиқармағайсен", — деган овозини эшитади. Паҳлавон курашда бу кампирнинг ўғлига йиқилиб беришга қарор қилади. Бу билан Паҳлавон Маҳмуд ҳинд

подшоси томонидан бериладиган катта бойликдан ўз нафсини тийган эди. Эртасига курашга тушади. Бу ҳақда Навоий ёзади: "Подшоҳ улуғ маърака ясаб, Паҳлавонни тилаб, ул курашчи била курашга солғонда Паҳлавон ўзи била муқаррар қилғондек, бир-икки ҳамла талашқондин сўнгра ҳариф илгида йиқулур. Мундоқ манқулдурки, учаси (елкаси) ерга тегиб, кўзи кўкка тушгач, ҳижоблар муртафиъ бўлуб (пардалар кўтарилиб), малакут олами кўзига жилвагар бўлуб, ул подшоҳ ҳам муроду мақсадиға етар"¹.

Демак, ўз нафсини тийган, мол-мулкдан ва бойликдан воз кечган, ўзини Аллоҳга таваккал қилиб топширган буюк авлиёга Аллоҳ ҳам ўз марҳамати ва иноятини марҳамат қилганини кўрамиз.

Эртаси куни подшоҳ Паҳлавоннинг ҳурмати учун ов ташкил қилади. Қиялик ердаги тошдан подшоҳнинг оти тойилиб кетиб, Паҳлавон Маҳмуд унинг отини ушлаб, подшоҳ билан бирга кўтариб, текис ерга олиб кўяди. Ҳайратда қолган подшоҳ: "Шунча катта куч билан нега ул курашчидан йиқилдингў" деб сўрайди. Шунда Паҳлавон бир рубой билан жавоб беради. Унинг мазмуни шундайки, инсон ўз нафсига ҳукм қила олади, яъни нафсини тия олгани унинг мардлигини билдиради. Агар дўст йиқилса, уни кўтариб олган ана шу марднинг ўзидир. Паҳлавон Маҳмуд подшоҳни ўлимдан қутқариб қолгач, у яна ўз тахтида ҳукмдорликни давом эттиради. Шунинг учун ҳам Навоий: "Ул подшоҳ ҳам муроду мақсадиға етар" деб бежиз ёзмаган эди. Навоий ёзган "Насойим ул-муҳаббат" асари биз учун тарихий мерос ва тўғри маълумотлар берувчи ҳужжатдир.

---

¹. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами, "Фан" нашриёти, 2001, 17-том, 300-бет.

“Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари” биринчи марта эълон қилинмоқда. Ундаги ҳикоятларнинг баъзи тафсилотлари бир-биридан фарқ қилади. Бироқ бутун диққатингизга ҳавола этилаётган асардаги кўпгина маълумотлар Паҳлавон Маҳмуднинг ҳали тўлиқ ўрганилмаган ҳаёти ва ижодий фаолиятини ўрганишда қўл келади, деган умиддамиз.

Ҳамидхон Исломиёв, Имом
Бухорий мукофоти совриндори.

ИҚБОЛИ БАЛАНД ЖУНА ТҮЙ ҚИЛМОҚЧИ

Бу пайтда ҳиндистон подшоси Рай Рапол Жуна бўлиб, иқболи баландлашган ва бир неча вилоятларни фатҳ этган эди. У бир саркардасига амр қилган бўлиб, бу саркарда Хоразмга тобе бўлган бир дарё қирғоғидан бир-икки миллатни босиб олиб, ғафлатда қолган халқни горат қилиб, кўчириб, Ҳиндистонга олиб кетган ва бир дарё лабидан жой берган экан.

Бир куни мазкур ҳинд подшоси Жуна бир иш муносабати билан тўй бермоқчи бўлди. Қирқ минг заргар ва усталарни чақириб, уч йил давомида олтин ва кумушдан товоқлар яساتди. Ҳар бир товоқнинг оғирлиги қирқ оғиридан эди. Тўйда одамларга етмай қолмасин деб, олтин ва кумуш товоқларни беҳисоб тайёрлатди.

Етти мамлакатнинг уламо ва фузалолари келсин деб, етти иқлимга борувчи элчиларни тайёр қилди. Элчилар йўл юриб, тезлик билан Рай Жунанинг хабарини еткурдилар. Шоҳлар ҳам бу пайғомни қабул қилиб, тўйга бормоқчи бўлдилар.

Жуна Хоразмшоҳ ҳузурига юборган элчисига тайин қилдики, Хоразмшоҳлар албатта ўз аркони давлати билан келсин ва яна Маҳмуд Пурёйвалий – ҳазрати Паҳлавонни ҳам бирга олиб келсин. Улар бу тўйда кураш томошасини етти иқлим шоҳларига ва бошқа халойиқларга кўрсатсинлар, токи буларнинг кўрсатган томошалари икки дунё саодатига боис бўлиб, мумкинурки, кўрган одамлар дўзах оловидан нажот топсалар, деб кўп-кўп таъкид қилди. Ва яна хатга бу мазмунни ҳам иншо қилди. Элчилар Хоразм томон неча манзил ва мароҳиллар тайёр қилиб етиб келдилар.

ХОРАЗМШОҲ ТҶҲГА БОРАДИ

Элчилар Хоразмшоҳ билан учрашиб, хатни унга топширдилар. Авлиёлар сарвари ва асфиёлар шоҳи ҳазрати Паҳлавон алайҳир – раҳма ҳақларига кўп мадҳия айтдилар.

Хоразмшоҳ ҳазрати шоҳи авлиёни қидиртириб, ул ҳазрат билан мулоқот қилиб:

– Биз билан ҳамроҳ бўлиб Ҳиндистонга, подшоҳ Жунанинг тўйига бормоққа майлингиз нечукдирў – деди.

Ул ҳазрат қабул қилиб:

– Итоати подшоҳ вожиб, – деб жавоб бердилар.

Хоразмшоҳ бир қанча ҳадя ва тухфалар тайёрлаб, ҳазрати Султони авлиёни ҳамроҳ қилиб, ариони давлат ҳамда бир неча амир ва уламолар билан Ҳиндистон сари йўлга чиқдилар.

Улар бир ой йўл юриб, Ҳиндистоннинг Зербодҳин деган бир тўқайига етиб келдилар. Ул тўқайнинг тўрт чегарасини ҳали ҳеч ким кўрмаган эди. Унда фил, каркидон, маймун, сиртлон, борингки, барча ваҳший ҳайвонлар мавжуд эди. Тўқайнинг қирғоғига етиб келдилар. Қарасалар, бир ваҳимали жой экан. Ул ерда фақат биттадан одам юра оладиган бир неча сўқмоқ бор экан. Улар шу ерда ўзаро маслаҳатлашиб, Хоразмшоҳ бир неча кишилари билан бир сўқмоқдан, амирлар ва уламолар бир гуруҳ бўлиб бошқа сўқмоқдан йўлга тушдилар.

Ҳазрати шоҳи авлиё, дўсти Раҳмон, Ҳазрати Паҳлавон алайҳир – раҳма ўзлари ёлғиз пиёда бир сўқмоқдан кетдилар.

ИККИ ШОҲ КҶРИШДИЛАР

АЛҚИССА, Хоразмшоҳ бир неча кун йўл юриб, тўқайдан чиқди ва ҳинд подшоси билан учрашди. Ҳинд подшоси уни махсус жойга тушириб, базм асбобларини муҳайё қилди. Шоҳона илтифотлар ва хусравона меҳрибонликлар билан меҳмондорчилик расму — русумини бажо келтирди.

Хоразмшоҳнинг бошқа одамлари ҳам тўқайдан чиқиб, Хоразмшоҳ мажлисига кирдилар ва хизмат камарини боғлаб, мулозаматга шай турдилар.

Аммо ул авлиёлар шоҳи, тақводорлар суянчи, валийлар пешвоси, олам шайхларининг шайхи, Одам авлодининг паҳлавони, Хоразмнинг ҳомийси, ҳодийси, йўлбошчи ва пешвоси тўқайдан замҳарир қор ва шиддатли совуқ юз берган пайтда чиқдилар. Совуқ шиддатидан одамлар ва ҳайвонлар ҳалокатга юз тутган эдилар. Бу совуқ дунё бино бўлгандан сўнгги энг қаттиғи экан.

Ҳазрати Паҳлавон тўқайдан чиқиб, Соҳилзамон деган жойга бориб қолдилар. Бу ерда ҳеч киши кўринмас эди. Совуқнинг зараридан хавфсираб, ҳамма ўз уйига яширинган экан. Ул ҳазрат совуқ шиддатидан бетоқат бўлиб, қайси уйга бормасинлар, меҳмон қабул қилмадилар.

Туннинг учдан бир қисми тугаганда тўртта йигит бир ердан чиқиб қолдилар. Ул ҳазрат уларга рўбарў бўлдилар ва меҳмон қилишларини сўрадилар. Ул йигитлар бул ҳазратни танимадилар. Аммо шу қишлоқда бир ёш хотин бор эди. Ўзи чиройли, хушрўй, лўлилар тариқида бир неча йигитларни уйига киритиб, фоҳш ишларни қилар эди. Шу лўли аёлнинг уйини кўрсатиб:

— Шул уйнинг эшигини қоқсанг, бир хотин сени

меҳмон қилади, — деб уйни кўрсатдилар.

Ул ҳазрат уйга яқин бориб, ҳассалари билан эшикни урдилар. Бир жория каниз чиқиб, ул ҳазратни кўрди ва бекасига бу ҳақда хабар берди. Бекасининг ижозати билан ул ҳазрат ичкарига кирдилар. Қарасалар, бека бир нозанин маҳваш экан, юзининг нуридан олам мунаввар эди. Аёл адабу икром ва тавозелар билан бир покиза кигиз тўшади, тоза ўтинлардан гулхан ёқди. Ул ҳазратни хурсанд қилди. Ул ҳазрат кўнгилларида: “Бу аёлни ҳидоятга даъват қилайин, отимни айттайин, шояд тавба ва истиғфорга келиб, жаннати бўлишига сабаб бўлур”, — деб ният қилдилар ва бу рубойни илтифот қилдилар:

Оташ дар зимистон зи гули сури беҳ,
Як парча намад зи атласи Румий беҳ.
Бишнава сухани Маҳмуд Пурёйвалий,
Аз одами беҳайр зани лўли беҳ.

(Қишдаги олов баҳор гулидан соз,
Бир парча кигиз Румий атласдан соз.
Маҳмуд Пурёйвалий сўзини эшит,
Беҳайр одамдан кўра лўли хотин соз).

Бул хотин мўъжиз нишонли каломни эшитиб, ваҳдат нурунинг дарёсига масти мустағрақ бўлди. Барча гўшту устухонидан шайтоний васвасалар қувилди. Охири андоғ валиюллоҳ бўлдики, осмонга боқиб, Арш поясини кўрар эди. Гуноҳи кабира ва сағийралардан тавба қилиб, ўтган ишлариға афсусу надоматлар чекди. Гирёну нолон бўлиб, ул ҳазратга етти юз тилло берди ва мурид бўлди. Вақти келиб бу хотиндан ҳам бир қанчалар валийлик даражасига етқусидур.

Байт:

Онҳо, ки ба назар кимё кунанд,
Оё бувад, ки гӯшаи чашм ба мо кунанд.

(Бир қарашда нарсаларни кимёга
айлантирадиганлар,
Бизга ҳам кўз қиридан боқармиканлар?)

ПАҲЛАВОН ВА МАҲВАШ

Бул ишлардан фориғ бўлиб, ул ҳазрат ижозат талаб қилдилар ва ҳинд подшосининг тўйига бормоқни ирода қилдилар. Бу солиҳа мурид хотин уларни узатиб, бир оз йўл юриб, сўнг ижозат олди ва орқасига қайтди. Ул ҳазрат тиллоларни олиб, ғариб ва фақирларга улашиб, уларнинг кўнгиллари шод қилдилар. Сўнг бир қанча йўл юриб, Жунанинг тўйхонасига етиб бордилар. Қарасалар, етти иқлим подшоларининг ҳаммаси келибди. Ҳар бири ўз жойида базм қилиб, айш қадаҳини айлантриб, ишрат тузуб ўлтрибдилар. Жунанинг фаррошлари ҳар куни икки марта ерга мовут тўшар эканлар. Жарчи нидо қилиб: "Ҳар ким ўзи турган ернинг мовутини ўзи олсин!" — деб овоз қиларди. Ҳар кимга бир кунда ўн газ мовут насиб этарди.

Ул ҳазрат Хоразмшоҳнинг даргоҳига бориб, мулоқот қилдилар. Хоразм Ҳ:

— Эй паҳлавон! Товуқ кунларда қаерларда юрган эдингизў — деб сўради.

Ул ҳазрат ҳалиги аёл воқеасини баён қилдилар.

Ошмеҳтарлар бу ерда ҳар куни икки мартадан овқат берардилар. Ҳар бир одамга биттадан алоҳида товоқ қўяр эдилар. Товоқлар, айтиб этилгандек, ҳаммаси олтин ва кумушдан эди. Жарчилар:

— Ҳар ким ўзи еган товоқни ўзи олсин! — деб нидо қилишарди. Ҳар куни одамлар ўн сари оғирлиқдаги икки олтин ва кумуш товоқлар олишарди.

Жунанинг тўйига борган одамлар асло қаш-шоқликда қолмас эдилар. Қирқ кунгача шундай тўй берди. Қирқ биринчи куни:

— Эртага фалон маҳалладаги фалон мавзегга кураш тамошосига боринглар. Ҳазрати Паҳлавоннинг курашини тамошо қилинглар, шоядки охират нажоти ва икки олам саодати бўлса, — деб, бир жарчи жар солиб ўтиб кетди. Унинг орқасидан яна бир жарчи:

— Эй хевалик Паҳлавон, огоҳ бўлинг, эртага сизни курашга туширадилар! — деб қичқирди.

Хоразмшоҳ шунда ҳазрати Паҳлавонга қараб:

— Эй паҳлавон, ғайрат қилиб курашда йиқитингиз, агар йиқилсангиз, хижолатга қолармиз, ҳамма хоразмликлар хижолатга ботарлар, — деб таъкид қилди.

Ул ҳазрат Хоразмшоҳга қараб:

— Эй, шоҳи олам, вўй султони бокарам, Расул алайҳис салом: "Фа-изо таҳаййартум фи-л-умури фастаъину мин аҳли-л-қубури" — дебдилар. Бунинг маъноси шуки, ҳар ким бир ишда ҳайронликда қолса, аҳли қубурларни зиёрат қилсин, деганлар. Менга ижозат берсангиз, бу кеча бориб, авлиёнинг қабрини зиёрат қилсам, — дедилар.

ПАҲЛАВОН ВА МОМО

Подшо ижозат берди. Шундан сўнг ул ҳазрат авлиёни зиёрат этгани бордилар. Қарасалар, одам кўп, ҳамма зиёратда экан. Вақт ярим кеча бўлганда, қарасалар, тўқсон ёшли дилшикаста ва бечора бир кампир ўзини авлиёнинг бўсағасига уриб, ҳалокатга етай деб турибди. Боши ёрилиб, жароҳат ва захмдор бўлибди. Хароб ҳолда ётибди. Сочлари қонга беланиб, тўзиб ётибди. Кампир ўликдек ётар, гоҳо гоҳо нафас олса, гоҳо олмас эди.

Ул ҳазратнинг бу момога кўп раҳмлари келди. Расул алайҳис саломнинг бир ҳадислари ёдларига келди. Расул алайҳис салом: "Ҳар ким бир ғамли кишини шод қилса, то қиёматгача аҳли авлоди билан ғамгин бўлмас, яна бир қул озод қилган билан баробар бўлар, яна жаннатга кирар", — деган эдилар.

Ул ҳазрат шу момони шод қилай, деб ният қилдилар. "Агар қўлимдан келса, момонинг ҳожатини чиқарайин" деб, ул момони турғизиб, марҳамат ва шафқат кўрсатдилар ва ундан:

— Эй момо, қандай мақсадда ўзингни бундай ҳалокатга солмоқдасанў — деб сўрадилар.

Момо бечора зор-зор йиғлаб:

— Эй, яхши йигит, менинг эрим ўлиб кетиб, ўзим бева бўлиб қолганман. Ёлғизгина ўғлим бор, у ҳозир тўй бериб турган подшо Жунанинг паҳлавони. У етмиш минг ҳинд шаҳристониди ягона паҳлавон ҳисобланади. Қаерда тўй ёки сайр бўлса, подшонинг паҳлавони деб байроқни берар эдилар, биз эса уни нафақа қилиб ер эдик, бошқа касбимиз йўқ, — деди.

Кейин яна давом этиб:

— Эшитдимки, Хевадан бир забардаст паҳлавон келибди, ҳам ўзи авлиё экан, эртага у ўғлим билан кураш тушади. Ўзи авлиё бўлса, ўғлимга омон бермас! — деб зор-зор йиғлади.

Шу пайтда ҳазрати Паҳлавон мана бу байтни марҳамат қилдилар:

Заргарбачае гефт раҳи Милтонро,

Овард ба ман қоидаи султонро.

Ҳиммат ки ба ман ҳиммати ёрон ба мән,

Як жав нахарам Жунаи Ҳиндистонро.

(Бир заргар боласи Милтон йўлида,
Менга Султоннинг буйруғини олиб келди.
Дўстларнинг ҳиммати мен учун таянчдир
Ҳиндистон Жунасини бир арпа донига ҳам
олмайман).

Сўнг яна бир рубойни марҳамат қилдиларким,
мазмуни бундай эди: "Паҳлавон деб одамлар ундан
манфаат кўрган кишига айтилади. Бировга зарар ўтказиб,
уни касбу маошдан айриган киши паҳлавон эмасдур".

Ҳазрати Паҳлавон Хоразмий ул момога илтифот
қилиб:

– Уйингга бориб, фароғат ва осойишта бўл,
кўнглингни хотиржам тут, ўғлинг Хевадан келган
паҳлавонни йиқитади. Сен байроқни олурсан! – деб
йиқилмоқни ваъда қилдилар ва момони уйига
жўнатдилар. Сўнг зиёратдан фориг бўлиб, Хоразм-
шоҳнинг даргоҳига бордилар ва у билан мулоқот қилиб
ўтирдилар.

РАҲМДИЛЛИК

Эртасига эрталаб жарчи:

– Фалон мавзегга боринглар, ҳазрати Паҳлавон
алайҳир-раҳма билан подшо паҳлавони кураш тушади,
ҳар ким тамоша қилса икки дунё саодатига сабаб бўлади!
– деб эълон қилди.

Одамлар гуруҳ-гуруҳ ва тўп-тўп бўлиб, кураш
майдонига кела бошладилар. Етти иқлимнинг шоҳлари
ҳам ҳозир бўлдилар. Етти қат осмон, Аршу Курси, Лавху
қалам фаришталари ҳам тамошога мунтазир эдилар.
Тамоми деуу пари, инсу жинс, паррандаю жонзотлар
ҳозир бўлдилар. Шундай катта издиҳом (йиғилиш)
бўлдики, таърифига тил ожиз эди.

Ногоҳ тўққиз отли арава, бошоёғи олтин билан безатилган, устида бир чиройли гулом, унинг ҳам бошоёғи олтинли, яна тўққиз чўри, ҳар бир чўри бир ҳурдек келарди. Уларда тўққиз тилла қалқон, тўққизта лаъл, инжу маржон, ёқут, зумрад мавжуд бўлиб, ҳар бири бир подшоҳнинг хазинасига баробар эди. Бу нарсаларнинг ҳаммаси паҳлавонларнинг байроғи (мукофоти) эди.

Алқисса, бир тарафдан момонинг ўғли чиқиб келди, у савлатли, забардаст Ҳиндистон паҳлавонларининг Таҳамтани эди. Бу томондан эса якка қат яшил либос кийган ҳазрати Паҳлавон чиқдилар. Шундай қилиб, икки паҳлавон курашга тушиб, беллашувга машғул бўлдилар. Гўё икки тоғ бир-бирига тўқнашгандек, икки аждар бири-бирини суришгандек эди. Буларнинг зарбидан оламни чангу губор қоплади. Гоҳида момонинг ўғли Паҳлавонни кўтариб отар эди. Йигирма қадам нарига бориб, яна қайтиб келиб, олишар эдилар. Гоҳо ҳазрати Паҳлавон момонинг ўғлини кўтариб отар эдилар.

Ўзларича, буни бир онда йиқитишим мумкин, бироқ шунча юртлардан келган одамлар томошадан маҳрум қолмасинлар, деб ўйлаб қолдилар. Бунинг устига йиқилиб беришга ваъда қилган эдилар. Халойиқ:

— Паҳлавон йиқитади! — дер эдилар.

Шунда Рум халифаси:

— Эй Паҳлавон, кўп юрдингиз, ҳамма томошадан, ўйинчилар ўйиндан меҳри қонди, томошабин томошадан чарчади! — деди.

Момонинг ўғли бир зўр қилган эди, шу пайт

Ҳазрати Паҳлавон алайхир-раҳма варризвон тиз-заларини букдилар. Момонинг ўғли йиқди, деб одамлар унинг бошидан зар нисор қилдилар.

Хоразмшоҳ қаттиқ хижолат чекиб:

— Паҳлавон юртига, ўз шаҳрига бормасун, бу ерга ҳам келмасун! — деб амр қилди.

Ҳазрати Паҳлавон:

— Итоати подшоҳ вожиб! — деди ва ичларида: "Водариф, момонинг ўғлини йиқитиб, бироқ байроғи (мукофоти)ни унга берсам бўларкан", — деб қолдилар. Сўнг дилларида Хоразмдан кўчиб келиб, Ҳиндистонда яшаётганларнинг олдиларига боришни ният қилдилар.

ПОДШОЛАРНИ ПОДШО ҚИЛГАН ПОДШО

АЛҚИССА, Паҳлавон курашдан бўшаб, кўчиб келганлар орасида бир валий бор эди, унинг зиёратига жўнадилар. Валий ул ҳазратнинг бош-оёғи ялан эканин кўриб:

— Нима бўлди, нега яланғоч юрурсиз? — деб сўради Паҳлавон алайҳир-раҳма:

— Биз Жуна подшонинг тўйида паҳлавондан йиқилиб келдик, подшомиз қувлаб юбордилар! — деб жавоб бердилар.

Шунда ул валий:

— Эй, Паҳлавон, нима сабабдан йиқилдингизў — деб сўради.

Паҳлавон сабабини айтиб берди. Шунда валий:

— Эй, Паҳлавон, хафа бўлманг, сиз улуғ киши бўлурсиз, то қиёматгача отингиз ва овозангиз ўчмас, сиз Худо учун йиқилибсиз. Аммо ҳинд подшоси сизни яхши кўриб, ихлос қилиб қолган. У сизга, тилагингни тила, дейди. Шу пайтда сиз бизларни тилаб олинг. Шояд ўғлонларимиз мусофирликда ўсишдан қутулсалар, — деди.

Паҳлавон:

— Эй, валиюллоҳ, ҳозиргина барча подшолар олдида синиб келдим, бу мартаба қайдан ҳосил бўлсинки, подшо менга бундай муомала қилса! — деди.

Валий:

— Подшоларни подшо қилган подшо сизни яхши кўрибди, сиз ҳам шул подшонинг ҳурматини сақ-лабсиз, агар бу подшоларнинг ҳурматини кўзлаб йиқсангиз эди, бул мартаба сизда ҳосил бўлмас эди. Сиз шу туфайли тоят улуғ киши бўлурсиз, — деб меҳрибонликлар кўрсатди.

Жуна подшонинг тўйи тамом бўлди. Ҳамма подшолар ўз юртларига қайтиб кетдилар. Ҳазрати Лаҳлавон ота Ҳиндистон вилоятида мазкур бўлган авлиё уйида қолиб, Худонинг тоат ва ибодатларига машғул бўлдилар.

Энди сўзни бошқа ердан эшитинг.

ЛАШКАР

Ҳиндистон вилоятининг кунчиқар тарафида бир тоғ бор. Бу тоғни Кўҳи Суҳон дейдилар. Ба-ландлигидан уни Дандони Рашкон ҳам дейдилар. Шу тоғнинг ўнг ёнида бир шаҳар бор. Шаҳарда оташпарастлар, сағпарастлар, овпарастлар, офтобпарастлар, бутпарастлар ва ҳар хил диндаги кофирлар яшайди. Бу ерда Одий деган тоифа бўлиб, ҳар бирининг қадди-қомати минг газ, беш юз газ, ўртасининг бўйи беш юз газ келарди. Дандони Рашкон тоғидан Ҳиндистон лашкари ўтса одийларни босар эди. Одийлар ўтса, Ҳиндистонни босар эди.

Бир куни подшо Жуна, одийлар лашкар йигиб келар эмиш, деб эшитди. Жуна ҳам лашкар йигишга киришиб, етти яшаридан етмиш яшаригача одамларни кўймай йиға берди. Хевақдан кўчириб кел-

тирилганлардан ҳам навкар олди. Ҳазрати Паҳлавон ўзи яшаб турган валиюллоҳнинг уйи ҳисобидан лашкарга кетдилар.

Шундай қилиб, Жуна ажойиб ва гаройиб салтанату дабдабалар билан карнайю сурнай чалиб, ўн икки минг тўпини карку каркидонларга судратиб ва филларга торттириб, тантана билан одийларга қарши урушга раво бўлди.

Лашкар Кўҳи Суҳонга етиб, тоғнинг устига чиқа бошлади. Бир неча кун тоғ устидаги йўлдан юрдилар. Тоғ ўртасида бир йўл бўлиб, бу ерда ваҳший ҳайвонлар ва йиртқич қушлар ин қурган эди. Икки ёндаги тоғ ердан тик кўтарилган, баландлиги булутга етар эди. Лашкар бу даҳшатли ерга етиб келди. Сўқмоқ йўл бир от ёки бир туя юра олгудек тор эди. Икки киши ёнма-ён юролмас, агар йиқилиб кетса, пачоқ-пачоқ бўлиб кетарди. Икки ёнда ясовулар: "Эҳтиёт бўл, ҳушёр бўл" — деб, сабру таҳаммул билан якка-якка ва ёлғиз-ёлғиз ўта бошладилар.

Бу ердан, аввало, ҳамма туяларни ўтказдилар. Туяларнинг орқасидан ройларнинг ройи, яъни Ҳиндистон подшоси Жуна ёнида: "Эҳтиёт бўл, ҳушёр бўл!" — деб икки жилвдор билан танҳо ўтди. Орқасидан ҳазрати Паҳлавон алайҳир-раҳма варризвон, муҳибби Раҳмон, муқтадойи оламиён, пешвойи хоразмиён, шоҳи шоҳони авлиё, султони атқиё ва сарвари асфиё, қуддиса сирруху, ло зола осору баракотуҳи ила явми-д-дин, ҳазрати қутб ул-ақтоб, шайх ул-шуйухил-асҳоб ва дўсти Ваҳҳоб ҳам қўлларда асолари, этакларини белларига қистириб, тилларида: "Ло илоҳа иллаллоҳ!" — зикри, қалбида: "Аллоҳ!" — бўлиб, подшоҳнинг орқасидан келар эдилар. Тасодифан ваҳимали ва қўрқинчли ернинг ўртасида ҳақ таоло ўзининг қудрати комиласи билан бир қарама-

қарши шамол пайдо қилди. Шамол ҳинд подшоҳини оти ва икки жиловдори билан бирга сарнигун қилиб, пастга қулатиб юборди. Ҳамма лашкар подшо соғ-саломат ўтсин деб, қараб турардилар. Подшо муаллақ кетганини кўриб, лашкар фиғон кўтарди. Лашкарбошилар эса ўз бошларига садақа айтдилар. Шунда ҳазрати Султони авлиё: “Бисмиллоҳ!” – деб, муборак қўлларини узатиб, подшони жиловдорлари ва яроғлари билан бирга тутиб олдилар ва соғлом ҳолда тоғ устига чиқариб қўйдилар.

Подшо бу кароматни кўриб, ҳазратга қараб:

– Эй покиза зот, сиз тўйда момонинг ўғлидан йиқилган киши эмасмисизў. Шунча кучу шавкат билан қандай йиқилдингизў! – деди.

Шунда Ҳазрати Паҳлавон момонинг воқеасини баён қилдилар.

Подшо деди:

– Менинг ишим кўч, ақлимдан фаромуш бўлур, – деб муҳрини ёнидан чиқарди ва ул ҳазратга бериб деди: – Агар омон қайтиб борсам, подшони тоғда сақлаб қолган одам келсин, деб жарчи солдираман. Одамлар инъом оламаң деб келурлар, мен уларни танимасман ва нишонани талаб қилурман. Шу пайтда сиз нишонани чиқариб берурсиз. Шунда бизга маълум бўлур, йўқса ким эканин билмасмиз!

Подшо шундай деб яна йўлга равона бўлди. Лашкар бу кароматни ошқора кўриб, ҳаммаси ҳазрати Паҳлавонга мухлис бўлиб, эътиқод қўйдилар.

Улар яна икки манзил йўл юриб, тоғдан тушдилар. Сўнг яна бир манзил йўл юрдилар. Шунда одийлар лашкарининг асари зоҳир бўлди. Ройлар ройи, яъни ҳиндистон подшоҳи Жуна лашкари билан тўхтаб, хайма ва саропарда ўрнатиб, ўзларига оромгоҳ қилдилар. Сўнг

Ўн икки минг тўздан бирданига отдилар. Машриқ ва Мағрибнинг тамом халқи билдики, ройлар ройи келибди. Шундай қилиб, "огоҳ бўл, эҳтиёт бўл" билан бу кеча ётдилар.

Буларнинг келганидан одийлар ҳам бохабар бўлиб, таби жангни садога келтирдилар. Ройлар ройи сари равона бўлдилар. Айёрлар бу ҳақда хабар келтирдилар. Ройлар ройи ҳам одийлар тарафига юрдилар. Бир майдонда икки лашкар бир-бирини аниқ кўрди. Ҳар икки лашкар ўз жойини эгаллади. Кеч бўлиб, бу кеча ҳам "огоҳ бўл, эҳтиёт бўл" билан, чандовулу қоровулар айланиб юрдилар.

Эргалаб ас-субҳу ва-с-сабоҳ (тонгда) офтоби оламтоб дарё лабидан бош чиқарганда содиқлар дилининг майдони равшан намоён бўлди. Суэчилар сув сепиб, фаррошлар йўл супуриб, майдон ораста бўлди. Икки тарафдан икки лашкар туғлар тиктириб, байроқларни ёздириб, жилвага киргиздилар. Лашкар дарёдек чайқалди. Ноғоралар садога келтирилди.

Ройлар ройи ўн икки минг Каюмарс ноғорасига чўп урдирдилар. Замину замон, макину—макон бир бўлди.

Одийлар ҳам салтанат ва дабдаба кўргуздилар. Йигирма минг каркидон сувор одийлар гурзиларни кўтариб, жангга шай бўлдилар. Икки тарафдан ноғора овози янграб, бир каркидон сувор одий майдонга чиқиб, эшақдек ҳанграб, мард талаб қилди.

Бу тарафдан филсувор ҳинд баҳодири чиқиб, уришди. Ўн ҳинд баҳодири ярадор бўлди ва орқасига қайтди.

Эртасига яна бир карк минган одий чиқиб, мард талаб қилди. Ҳинд ройидан бир киши чиққан эди, уни шаҳид қилди. Яна бир ҳинд чиқиб, ўқ билан унинг икки елкаси орасига уриб, каркдан қулатди. Одийлар уни

майдондан олиб чиқиб, орқага қайтдилар. Эрталаб яна жанг ногорасини садога келтирдилар.

Байт:

Чунин аст огозу анжоми жанг,
Яки тож ёбаду яки гери танг.

(Жангнинг бошланиши – ю тугаши
шунақа,
Биров тож топади, биров тор гўр).

Алқисса, кейинги куни яна майдон ораста бўлди. Икки тарафдан жанг ногораси садога кирди. Шунда бир каркидон сувор одий йигирма бир минг ботмон гурзисини кўтариб, майдонда мард талаб қилди. Бу шундай одий эдики, қомати минг газ, кўкраги етти юз газ эди, ҳиндилардан уста курашчи чиқди. Уни шаҳид қилди. Шунда шоҳ Жуна ён атрофга қараб:

– Бу одийга жавоб берадиган мард борми? – деди.

ПАҲЛАВОН МАЙДОНГА ТУШАДИ

Шу пайт шери Яздон, муҳибби Раҳмон, муқтадойи оламиён, пешвойи Ҳиндистон, яъни Ҳазрати Паҳлавон мубсрак қўлларида палахмон ва мубсрак белларида бир тўрва, ичида тош, ҳар бир тошнинг оғирлиги Хевақ тошига беш ботмон келар эди, ўртага чиқдилар. Тошнинг бирини палахмонга солиб, ўзлари ройлар ройидан ижозат талаб қилдилар. Ройлар ройи юз адаб ва икром билан:

– Қуролингиз қани? – деб сўради.

Ҳазрати сарвари авлиё палахмон ва тошларни кўрсатдилар. Ройлар ройи зиёда завқлар билан ижозат бердилар. Шунда мардлар марди ва мушриклар

қотили ҳазрати Паҳлавон пиёда майдонга кирдилар.

Шунда одий:

– Эй пиёда, сен қандай кишисан, майдонга нега кирдингў? – деб сўради.

Ул ҳазрат:

– Мен сен билан урушгани келдим! – дедилар.

Одий:

– Яроғинг қаниў? – деб сўради.

Ул ҳазрат тўрвадаги тошларни кўрсатдилар.

Ул кофир деди:

– Аскар тош билан уришадимиў?

Ул ҳазрат:

– Сизлар аскар эмассизлар, биз итлар гуруҳи келса, уларни тошу тупроқ билан уриб ҳайдаймиз, – дедилар.

Ул кофирнинг қаҳри келиб, найзаси билан ҳамла қилди. Ул Ҳазрат ҳам палахмонга бир тош солиб, бошларидан айлантириб, одийга томон отиб юбордилар. Тош Худонинг амри билан кофирнинг сийнасига бориб тегди, ундан ўтиб, йигирма туғчини ағдарди. Ёғийларнинг туғлари сарнигун бўлиб йиқилди. Майдондаги одий: “Вой ўлдим, вой, куйдим, мени Худо урди”, – деб каркидан йиқилиб, жони дўзахга кетди.

Шунда Ҳазрати Паҳлавон алайҳир-раҳма вар-ризвон яна бир тошни палахмонга солиб отдилар. Ёғийга тегиб пароканда қилди. Учинчи марта тош отдилар, ғаним сафи бузилиб қочишга турди. Яна бир тош отган эдилар, тош бориб одийларнинг подшосига тегди.

Подшо лашкарга ишора қилди. Лашкар бирданига от қўйди. Шундай шиддатли уруш бўлдики, гўё ажал булути яшин чақиб, ўлим ёмғири ёға бошлади. Шундай қирғин бўлдики, одийлар кештаси (ўлиги)дан

пушта (тепа)лар пайдо бўлди. Одийлар ўз подшоларининг ўлганини аниқ билганларидан сўнг омонлик тиладилар. Ал-омон, ал-омон, деб қичқирдилар. Ройлар ройи, Ҳиндистон малики Жуна шоҳ:

— Омон нишонаи иймондир! — деб ўлдиришдан қўл тортди. Шунда одийларнинг ҳаммаси келиб, мусулмон бўлдилар. Мусулмонлар жуда кўп ўлжа олдилар. Чодир, хайма, боргоҳ ва саропардаларнида йиғиштириб, ғозийларга тақсим қилиб бердилар. Хазина ва дафиналарни ҳам лашкарга бўлиб бердилар.

ЮРТНИ СОҒИНИШ

Ҳинд ройи зафар топиб, одийлардан бўшагач, соғу саломат ва хурсандчилик билан ўз юртларига қайтдилар ва омонлик билан Ҳиндистон шаҳарига дохил бўлдилар. Ҳиндистон шаҳрининг дарвозасида ноғора қоқдилар. Ҳар ким ўз уйига бориб қарор топди.

Шоҳи авлиё ҳазрати Паҳлавон ҳам ўз жойларида сокин бўлдилар.

Ҳинд подшоси ўз тахтида қарор топгач, деди:

— Мени тоғда сақлаб қолган йигитни топиб келинглр!

Жарчи шаҳарда жар солиб:

— Подшони тоғда сақлаб қолган мард келсин! — деб бир ҳафта, то ўн кунгача қичқирди. Баъзи одамлар: “Мен”, деб борарди. Подшо омонатни сўраганда хижолатда ёлғончи бўлиб қайтишарди.

Бир куни ул валиюллоҳ:

— Эй, Паҳлавон, ўз вилоятимизга боришимиз яқин қолди. Сен шаҳарга бор, подшо зафар топиб, шоду хуррамлик юз берди. Бориб бизларни тилагил, токи мусофирчиликда қолмайлик! — деди.

Дўсти Раҳмон, ҳазрати Паҳлавон ота шаҳар сари равона бўлдилар. Жарчи деди:

— Ўн кундирки, нидо қилурман, подшоҳни тоғда қутқариб қолган кишини тополмасман!

Ҳазрати паҳлавон:

— Ўша одам менман! — дедилар. Бу ҳақда подшога хабар бердилар. Ройлар ройи, Ҳиндистон малики Жуна подшоҳ ўз даргоҳига ҳазрати Паҳлавонни чақирдилар. Подшо таъзиму тавозе билан еридан туриб, тахту тожини пешқаш қилди, ҳазрати сарвари авлиё подшонинг омонатини чиқариб бердилар.

Подшо:

— Оманно, садақно, мен сизга муриду мухлис ва муътақиду ғулом бўлдим, энди мендан нима илти-мосингиз бўлса, изҳор қилинг! — деди.

Сарвари авлиё Хоразм вилоятидан келган одамларни подшоҳ Жунадан талаб олиб, Хоразм вилоятига қайтмоқни ихтиёр қилди. Подшодан талаб олинган одамлар билан Хоразм тарафига қараб равона бўлдилар.

ХОРАЗМШОҲ ТАРАДДУДИ

Бу муборак хабарни Хоразмшоҳ эшитиб, кўп ҳада ва тухфалар сарф қилди. Аркони давлат, амирлар ва олимлар билан бирга истиқболга чиқишга ихтиёр қилар, яна бундан қайтар эди. Йўлда келаётганларни учратган одамлар эса такроран хабар келтириб, Хоразмшоҳдан инъом олураддилар.

Охири улар Сарвонтепага етиб келдилар. Бу мавза:

яқинида бўлган урушда икки азизи ботамиз кўп қалмоқларни қириб, Хевақни озод қилган эканлар. Бу икки азизи ботамизнинг совутлари, зириқлари, чаҳоройналари, дубулгалари ва курталари бор эди. Темир совут кийиб олган эдилар. Бу икки саодатли шарофат эгаси қолган қалмоқларни қувлаб кетган эканлар. Хевақ вилоятининг одамлари бу икки гавҳарни излаб-излаб шу мавзедан топган эканлар. Уларнинг исмлари маълум бўлмагани сабабли, шу ердан топганлари учун, бу ерни Зириқи Шаҳидон деб от қўйибдилар. Ҳозир нодон кишилар уни Зириқи Шикон дейдилар. Бу ғайри мўътабар сўздир. Зириқ деб совутни айтадилар, Шаҳидон деганда "икки шаҳид" тушунилади. Шундай қилиб, Зириқи Шаҳидон уларга лақаб бўлиб қолди.

Ҳазрати Паҳлавон алайҳир-раҳма вар-ризвон шу мавзегга етиб келдилар. Хоразмшоҳ уларга муштоқу интизор ва ошиғу беқарор бўлиб турган эдилар. Ҳазрати Паҳлавоннинг шул манзилга кириб келганларин эшитиб, жар солдириб, барча одамларнинг истиқболга чиқишини ва бандавор хизматда туришларини, бўлмаса подшо сиёсатига мубтало бўлишларини эълон қилдирди. Ўзи эса кўпгина тилла танга ва пояндозларни олиб, хос маҳрамлари ва умарою уламолари билан билан шу мавзегга чиқиб турдилар. Ерга пояндозларни тўшаб, бошларига тиллалар сочиб кутиб олдилар. Барча одам Хоразмшоҳ бошлиқ оёқларига бош қўйиб, зору тазарру қилар эдилар. Барча уламолар бир бўлиб, подшонинг тарки ҳурмат қилган гуноҳини кечиришларини сўрдилар. Хевақнинг эркагу хотинлари, ёшу кексалари, катгаю кичиклари барчаси келиб, зор-зор йиғлаб кўришдилар ва уларнинг муборак жамолларидан ҳаммаси масти мустағрақ бўлдилар. Бул мавзеда уч кеча-кундуз бўлиб, эҳсонлар қилиб, жашн ораста

қилдилар ва базми хусравона, зиёфати шоҳоналар айлаб, тўйу томошалар қилдилар. Барчалари базм айёми билан жоми айшни фалакка етқазиб, майи шодлик билан маст бўлдилар. Хоразмшоҳ бошлиқ барча умаро ва уламолар мурид бўлдилар.

Шундай қилиб, тўртинчи куни шаҳарга жўнаш ҳақида маслаҳат қилдилар. Ҳазрати сарвари авлиё Паҳлавон ато алайҳир-рахма дедилар:

– Мен ҳассамни судраб пиёда борсам, то қиёмат бўлгунча фуқаролар осонликча сув ичар, шунинг учун пиёда кетарман.

Шул вақтда ҳамма умаро ва фуқаролар подшоҳ бошлиқ фиғон қилиб йиғладилар.

– Ҳиндистондан то шу ергача ўлкамизга миндириб кўтариб келтирсак оз эди, осонликча сув ичамиз деб, сиз ҳазратни пиёда юргизиб, ўзимиз сувори бўлиб юрсак, бу нечук бадбахтлик ва бу нечук шармандалиқ бўлурў! Меҳнатли ишда лаззат зиёда бўлур. Бунда қолганлар қазиб ичсун, шунда ҳалоли таййиб бўлғай! – деб кўп-кўп зори билан ожизлик ва ёлборишлик изҳор қилдилар.

– Сиз ҳам сувора бўлиб юринг, бизлар – шотир бўлиб кетсак, муродимизга етармиз, не бўлғайким биз ғарибларнинг арзини эшитиб, сиз ҳазрат сувори бўлиб, шоҳона бориб, Хевақ шаҳрини урафшон қилсангиз, бизлар фармонбардор бўлсак, жиловингизда юриб борсак, айна карам бўлур эрди, – деб кўп ялиниб-ёлбордилар.

Бу ҳазрат ҳам уларнинг муддаоларини қабул қилиб, сувори бўлдилар ва подшо бошлиқ барча ходиму гуломлар ҳам шаҳарга равона бўлдилар.

ҚИРҚ ИХЛОСМАНД

Аммо ул сарвари авлиё, шоҳи асфийё, муқтадойи олам, пешвойи Хоразм, саладул – атқийё, қудувватул – авлиё, шери мардон ва паҳлавони оламиён, қуддиса сирруху, ло зола осору баракотиҳи ила явмил – қиёма бўлмиш ҳазратни подшоҳ Хоразм халқи назарга илмай, иззат қилмай, тарки адаб қилиб юрғанда, Хевақда қирқ киши бўлиб, улар Бухоро усталари эдилар. Дурадгорлик қилардилар. Улар шехи авлиёга пок эътиқод қўйган ва самимий ихлос қилган эдилар. Подшо ҳамда элдан пинҳона ул ҳазратга ходимлик қилар эдилар ва молу жонларини аямас эдилар.

Ҳазрати сарвари авлиё Ҳиндистондан соҳиби иззат бўлиб қайтганларида шу қирқ покиза эътиқодли мухлисларини талаб қилдилар. Улар ҳам фараҳноку шод бўлиб, бир неча тухфаю ҳадялар билан ҳозир бўлдилар ва бандалик расмин адо этдилар. Бу қирқ кишига ул ҳазрат меҳрибонлик кўрсатиб, шафқат юзасидан дедилар:

Сизлар менинг жонимсизлар, меним болаларим гурурсизлар, ҳар бирингиз биттадан қопқоқ ясаб келинглар. Бу сўзнинг сабаби шу эдики, Хоразм подшоси ул ҳазратга қирқта қозон хайр қилган эди. Уларнинг ҳар бири бир ҳовуздек келарди. Шу қирқта қозонга қирқта устани мугасади қилиб қўйдилар, ҳар бир уста ҳар куни биттадан қопқоқ ясар, ул ҳазрат ўзларининг муборак қўллари билан қабул қилиб олар эдилар. Қўлларини қопқоққа тегизганларида қопқоқ олтинга айланиб қоларди. Худонинг қудрати билан ҳар куни қирқ қопқоқ олтинни хайр қилиб, тамоми аҳли Хеваққа шу нон улашар эдилар. Аммо битта қопқоқни усталарга ёнғом қилар эдилар. Усталар бу қопқоқни ўз хожатлари учун ишлатар эдилар.

Хоразм халқи бу қароматни ошкора кўриб, уларга

мухлис бўлиб, эътиқод қўйдилар. Аммо ўзлари шу обу таомдан емас ва ичмас эдилар. Бир касб билан машғул бўлиб, нон топиб ер эдилар. Ноннинг ҳам ярмини садақа қилиб, ярмини ўзлари ердилар. Ул ҳазрат кучли риёзат чекиб, таҳорати комила билан Худонинг зикрига машғул эдилар. Доимо гаму алам ва ранжу ситамда бўлур эдилар. Тавил ул-ҳузн эрдилар, бир дақиқа шодликка берилмас эдилар. Баъзи вақтда рубоий тасниф қилур эрдилар. Рубоийлари вилоятларда, хусусан, Хоразм диёри билан Ҳиндистон мамлакатида маълум ва машҳурдир. Нодон ва аҳмоқлар ҳақида бир рубоийни илтифот қилдилар, ул рубоий бу ерда ёзилди, ўша рубоий мана будир:

Се сад Кўҳи Қофро ба ҳован судан,
Нуҳ тоқи фалак ба хуни дил андудан,
Сад сол асири банди зиндон будан,
Беҳ зон ки даме ҳамдами нодон будан.

(Уч юзта Кўҳи Қоф тоғини келида туйиш,
Тўққизта осмонни юрак қони билан бўйш,
Юз йил зиндонда асир бўлиб ётиш,
Бир лаҳза нодон билан ҳамсуҳбат
бўлишдан яхшидир).

Аммо ул ҳазрат одамларни яхши кўрар эдилар. Агар одамлар хоҳ бой бўлсин, хоҳ камбағал бўлсин, аҳил бўлсалар, уларни мақтар эдилар. Бу ҳақида бир рубоий илтифот қилиб эрдилар, табаррукан бу ерда келтирилди.
Ўша рубоий мана будир:

Жонам ба фидой он, ки у аҳл бувад,
Сурури қадамаш ниҳи агар саҳл бувад.

Хоҳи, ки бидони яқин дўзахро,
Дўзах ба жаҳон суҳбати ноаҳл бувад.

(Аҳл бўлган одамга жоним фидо бўлсин,
Унинг қадами бошиму кезимда бўлса
ҳам, бу менга енгилдир.

Агар дўзахни аниқ кўришни истасанг,
Дунё дўзахи бу — ноаҳл одам суҳба-
тидир).

Аммо ул ҳазрати шоҳи авлиё кўп рубоийлар айтганлар. Ўзларининг равзаи муборақларида, хо-нақоҳларида кошинбанд мактуб қилингандир. Уларни тамом била олмадим. Агар била олсам эди, барини ёзган бўлардим. Уларга, авлодларига, дўстларига ва тобеларининг барчасига Аллоҳнинг раҳмати бўлсин, улар билан бизни ҳам ўз раҳматига олсин! Бираҳматика, ё арҳамар-роҳимийн!

ХОТИМА

Ул ҳазратнинг бу воқеаларини улуғлардан қандай эшитган бўлсам, шундай баён қилдим. Илоҳо, ул ҳазратнинг ҳурмати учун биз фақиру русиёҳларни, ёзган ва эшитганни ҳам гуноҳларини афв қилгайсан! Илоҳо, ул ҳазратнинг пок пойларининг ҳурматидан биз шармандаларга дўзахдан нажот бергайсан! Илоҳо, ул ҳазратдан бизларни бенасиб қилмагайсан! Илоҳо, қиёматда ёзган, эшитган ва ўқиганларга ул ҳазратнинг туғлари остидан жой бергайсан!

БАЙТ:

Бу Хоразмий диёри муқтадоси,
Ҳамма оламни пешвоси,
Ҳамма дармондалар дастгири улдур,
Ҳамма шармандаларнинг пири улдур.
Тамоми авлиёлар сарваридур,
Тамоми асфиёлар беҳтаридур.
Худо рези азалда паҳлавони,
Азалда айлагандур қарвони.
Ано қорнида бўлмиш авлиёе,
Ано батнида бўлмиш пешвойе.
Ҳамма Хоразм элининг шоҳи улдур,
Ҳамма дармондалар огоҳи улдур.
Аларнинг руҳи поки ёр бўлғай,
Аларнинг илтифоти ёр бўлғай.
Алардин истиъонатлар етушгай,
Алардин кўп иъонатлар етушгай.
Аларга бўлди бир мухлис бўёқчи,
Фуломи эрди ёдини қилмоқчи.
Манга амр айлади мактуб қилғил,
Кўнгилга қиссасин марғуб қилғил.
Берурман назри хосин ман ғарибе,
Олар ҳаққида қилмасман фирибе.
Зиёда эътиқоди пок бирлан,
Қилур ихлос анга идрок бирлан.
Илоҳи, қил қабул хайрини онинг,
Илоҳи, ҳосил эт баҳрини онинг.
Ёзиб қилдим тамом ушбу ҳикоят,
Бор эркан кўб китобда бу ривоят.
Сана минг икки юз тўқсон олти,
Ёзиб хатм айладим, ўзим уётли.
Аларга раҳм этгай биру борим,
Аларга ташладим ман кору борим.
Эшитгон бирла ёзғонни Худойим,

Буюрғон, хизмат этган бўлса доим.
Ҳаммаси илтижосидур алардин,
Ҳаммаси муддаосидур Паҳлавони
Шафоат айлагайлар меҳрибони.
Аларнинг ҳурматидин шод қилғил,
Мурид, мухлисларин обод қилғил.
Аларнинг хатмини айлай баёне,
Хабар бермиш мунингдек нуктадоне.
Ўқурлар сура "Ал-ҳамду" бир йўл,
Ўқур "Ихлос"ни етмиш беш тариқ ул.
Яна ўн бир карат ойсун дуруде,
Етушгай айлаганга бор суде.
Агар бўлса ганий ҳафтоду панж зар,
Берур ҳадя алар йўлига раҳбар.
Агар авсат бўлса аҳволи сўфий,
Берур ҳафтоду панж тангони сўфий.
Агар автод бўлса авқоти онинг,
Берур ҳафтоду панж пул зоти онинг.
Бу ишни қилса ҳар ким ҳар тамоми,
Дегай ул "Мухлисим" нек номи.
Бу дунёву у дунё мухлисидур,
Ики дунёда онинг сўфисидур.
Йўқ эрса ойғонидур лофу ёлғон,
Оларнинг ёнида кўб-кўб уёлғон.
Агарчи эътиқоди бор бўлса,
Берур жоним анга даркор бўлса,
Дариг этмас алардин симу зарни,
Йўқ эрса яхши ондин гову харни.
Тамом этдим ёзиб ушбу китобе,
Умид этдим Худодин кўб савобе.
Худойим мағрифат қилгай дамодам,
Эшитса жону дил бирла ҳар одам
Шуд ба тавфиқи Худойи лояном,
Ин китобат рўзи одина тамом.

(Лояном (доим уйғоқ) Аллоҳнинг кўмаги
билан, китобни кўчириш жума куни
тугади). 1348 ҳижрий (1929 мелодий).

АВЛИЁВУ ПАҲЛАВОНЛАР ПИРИ –
МАҲМУД ПАҲЛАВОН

Хоразм, оламда сендек кишваристон¹ қайдадир,
Довруғи оламни тутган боғу бўстон қайдадир,
Минг асрлар ичра номи тилда дoston қайдадир,
Олам ичра нур таратган анваристон² қайдадир,
Қанчалаб аллома ўтган қутлуг остон қайдадир.

- Хоразмшоҳ мулки овонида³ эл топди карам,
Илму дониш элу юрт наздида бўлди муҳтарам,
Ибни Синову Беруний, Бу Саҳл, Арроқ ҳам,
Барча фанлар бобида мардонавор сурди қалам,
Бундай олим аҳли бўлган оламистон қайдадир.

Фазнага Маҳмуд илм аҳлин чақирди ногаҳон,
Ибни Сино, Бу Саҳл кетди қочиб Эрон томон,
Ўзгалар бирлан Беруний Фазнага кетди равон,
Барибир Маҳмуд келиб бу юртни забт этди шу
он,
Хоразмдек бағри қонли вайронистон қайдадир.

Хоразмшоҳ даврида ёзилди бир тиббий китоб,
Бир китобки, элга фойда бобида нақ офтоб,
Номини айтсам "Захийра", жилдин айтсам
бобма – боб,
Барчаси тўққизтадир, ёзди Исмоил жаноб,
Бу китобдек дардга дори дармонистон қайдадир.

Қилди бағрингни жароҳатлар мўғулнинг
мақдами,⁴
Айби йўқ бошларни кесди қанча шамширнинг

дами,

Юртни ёвдан асрамоқ эрди ул Кубро гами,
Чиқди Кубро бирла халқ душманга қарши
ҳамдами,
Хоразмдек эл қирилган гурбатистон қайдадир.

Хоразмшоҳ Мангуберди берди душман додини,
Ёвга қарши қўзғатолди шум ажалнинг бодини,
Қилди Чингизхон ҳавас ҳатто бу шернинг ёдини,
Кўкка ўрлатган замонда ёвининг фарёдини,
Хоразмдек мардга тўла мардумистон қайдадир.

Ҳам Абулғозий Баҳодирхон муаррих номдор,
Ёздилар неча китоб тариху тиббга дахли бор,
Номини айтсам "Манофий", фойдасидур ошкор,
Ўқиса ҳар ким ани бешубҳа анга фойда ёр,
Сендек осори-атиқа тўла бостон⁵ қайдадир.

Бунда бор бир зотки, дунё ичра ошган кўп
довон,
Авлиёву паҳлавонлар пири — Маҳмуд Паҳлавон,
Елкаси ер кўрмаган ё узмаган ердан товон,
Ёзди шундай рубоий барчаси ширин равон,
Бундаин шаккарга тўла шаккаристон қайдадир.

Эрди Маҳмуд Паҳлавон оламда кўп олижаноб,
Ўйлабон ҳақ халқини бағри эди доим кабоб,
Мақсади фоний ҳаётдан кечаю кундуз савоб,
Бойлигу шуҳрат бари ул зот учун мисли хубоб,⁶
Бундаин қалби муқаддас жаннатистон қайдадир.

Авлиёву паҳлавону шоири моҳир эди,
Жисми покидин Илоҳий нурлари зоҳир эди,
Феълу атвору иши, сўзлари тоҳир⁷ эди,
Ҳам рубоийётким битибдур барчаси соҳир эди,

Бу киби кўнгилга марғуб оромистон қайдадир.
Ҳинд ичинда Жунанинг кўнглин⁷обод этди ул,
Ҳам ватандошларни тутқун банддан озод этди ул,
Беваю бечораларга доим имдод⁸ этди ул,
Илму ирфондин жаҳолатни барбод этди ул,
Ўтса ҳам минг йил анингдек эда дoston
қайдадир.

Паҳлавоннинг барча хислат, ҳикматин ёзмақ
қийин,
Бир ажойиб зот эрур, андин кўнгил узмақ
қийин,
Ушбу ашъорни чўзиб, қоидани бузмақ қийин,
Эй Муҳиббий, анга лойиқ шеър⁹у байт тузмақ
қийин,
Олам ичра ул каби ҳеч оқилистон қайдадир.

-
1. Кишваристон — мамлакат.
  2. Анваристон — нурлар макони.
  3. Овон — давр.
  4. Мақдам — қадам.
  5. Бостон — қадимий жой.
  6. Ҳубоб — пуфакча.
  7. Тоҳир — тоза.
  8. Имдод — ёрдам.

ЛУҒАТ ВА ИЗОҲЛАР

Авсат — ўртача

Ададсиз — саноқсиз

Аркони давлат — давлат одамлари

Алайхир — раҳма — унга Аллоҳнинг
раҳмати бўлсин

Ас — субҳу вас — сабоҳ — эрта тонг

Асфиё — пок одамлар

Аҳли қубур — қабрдаги кишилар, яъни
ўликлар

Бандавор — қуллар каби

Бандалик — қулик

Батн — қорин

Беҳтар — яхшироқ

Ваҳдат — Аллоҳнинг бирлиги

Гуноҳи кабийра ва сағийра — катта ва кичик
гуноҳлар

Дастгир — қўлни тутувчи, ёрдам берувчи

Дўсти Ваҳҳоб — Аллоҳнинг дўсти

Ёғий — душман

Жашн — байрам

Имдод — ёрдам

Истиъонат — кўмак сўраш

Иъонат — кўмак

Киборзодалар — улуғларнинг фарзандлари

Кишваристон — мамлакат

Ком — оғиз

Кушта — ўлдирилган одам

Ло зола осору баракотиҳи ила явмиддин —
баракатининг таъсири то қиёматгача
доимий бўлсин

Мароҳил — йўллар, манзиллар

Мустағрақ — фарқ бўлган

Муқтадойи оламиён — одамларнинг
йўлбошчиси

Муҳибби Раҳмон — Аллоҳнинг севгани
Нусрат — ғалаба
Овон — давр, вақт
Оманно ва садақно — ишондик ва тасдиқ
қилдик
Ошмеҳтар — овқат учун мутасаддилар
Оғри — ўлчов бирлиги
Пайғом — хабар
Пушта — тепалик
Сарвари асфиё — соф одамларнинг сарвари
Сари — ўлчов бирлиги
Сарнигун — юзтубан
Саҳир — ўзига жалб этувчи
Суд — фойда
Султони атқиё — парҳезгар, пок
одамларнинг султони
Табли жанг — уруш ноғораси
Тавил ул-ҳузн — доимо ғамгин
Тай қилмоқ — босиб ўтмоқ
Таҳаммул — сабру чидам
Таҳамтин — Фирдавсий "Шоҳнома" сидаги
қаҳрамон номи
Тоҳир — пок
Умаро — амирлар
Филсувор — филга минган
Фараҳнок — шод
Шайх ул-шуйухил-асҳоб — дўстлар
пирининг пири
Шери Яздон — Аллоҳнинг шери
Шотир — подшо ёки амалдорлар келаётганда
уларга йўлни берувчи кишилар
Қуддиса сирруҳу — Аллоҳ унинг қабрини
муқаддас қилсин
Қутб ул-ақтоб — авлиёларнинг подшоси
Ғайри мўътабар — эътиборсиз

Ғаним – душман

Ҳафтоду панш – етмиш беш

Ҳодий – йўлга солувчи

Ҳубоб – ёмғир сувида пайдо бўладиган
пуфакчалар

МУНДАРИЖА

Сўз боши ўрнида. Анвар Юнус. Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.....	3
Пурейвалий асрлар қаъридан қарайди. М.Ҳасаний.....	4
Паҳлавон Маҳмуд ҳазрати Навоий талқинида. Ҳ.Исломиий.....	7
Паҳлавон ота ҳикоятлари.....	9
Иқболи баланд Жуна тўй қилмоқчи.....	12
Хоразмшоҳ тўйга боради.....	13
Икки шоҳ кўришдилар.....	14
Паҳлавон ва маҳваш.....	17
Паҳлавон ва момо.....	18
Раҳмдиллик.....	21
Подшоларни подшо қилган подшо.....	24
Лашкар.....	25
Паҳлавон майдонга тушади.....	30
Юртни соғиниш.....	32
Хоразмшоҳ тараддуди.....	34
Қирқ ихлосмаңд.....	38
Хотима.....	40
Авлиёву паҳлавонлар пири – Маҳмуд Паҳлавон.....	44
Луғат ва изоҳлар.....	47

**ПАҲЛАВОН МАҲМУД
(ҲАЗРАТИ ПАҲЛАВОН ОТА ҲИКОЯТЛАРИ)
Тошкент – 2001**

Чоп этиш учун масъуллар
Ҳайдарбек БОБОБЕКОВ
ва Дилбар ҚЎЛДОШЕВА
Муҳаррир Шерали СОКИН
Мусаввир Зайниддин ФАҲРУТДИНОВ
Мусахҳиҳа Нигора ХОЛБОЕВА
Компьютер оператори Ойдин АБДУҚОДИРОВА
Муқовадаги Паҳлавон Маҳмуд портретининг
мусаввири Ш.УСМОН.

Теришга берилди 2001.10.03. Босишга рухсат этилди
2001 йил 06.08. Бичими 84 x 108 1/32. Офсет қоғози.
Шартли босма табағи 3,0. Нашр босма табағи 3,25.
Адади 3000. Буюртма № 58.
Баҳоси келишилган нарҳда

ЎЗР ФА "Фан" нашриёти: 700047. Тошкент,
акад. Я. Фуломов кўчаси, 70
Кибернетика институти босмаҳонасида чоп этилди.
Ф. Ходжаев кўчаси, 34

Китоб Махпират номидаги ўрта Осиё халқлари тарихи
институтининг компьютер марказида тайёрланган
оригинал-макет асосида босилди.